

Projekts Nr.JUST/2010/KPEN/AG/1546 "Atjaunojošā taisnīguma aktuālas problēmas, risināšanas perspektīvas Eiropas Savienībā"

Konference „Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”

2013. gada 22.maijs

CIETUŠO KOMPENSĀCIJAS SISTĒMA IGAUNIJĀ

Pētījumu līdzfinansē no Eiropas
Komisijas programmas
“Krimināltiesības” projekta Nr.
JUST/2010/JPE/AG/1546
“Atjaunojošā taisnīguma aktuālās

Tiesiskais regulējums un atbalsta programmas

- 2003. gada Cietušo atbalsta likums (*Victim Support Act*)
- Igaunijas valdība apstiprinājusi programmu „*Creation of the system of aid to victims of crime*”, kuras mērķis radīt cietušo atbalsta sistēmu, veidot saprotošu un atbalstošu sabiedrisko domu, nodrošināt palīdzību cietušajiem, cietušo reģistra veidošanu un pilnveidošanu un pētniecības veikšanu, rosinot un izstrādājot normatīvo aktu izmaiņas.

Cietušo atbalsta pakalpojumi

- Cietušo atbalsta pakalpojums ir publisks pakalpojums ar mērķi atbalstīt personas, kas cietušas no nolaidības (*negligence*), sliktas izturēšanās (*mistreatment*) vai fiziskas, psiholoģiskas vai seksuālas vardarbības.
- Cietušo atbalsta pakalpojumi ietver (1) konsultācijas, (2) **kompensāciju noziedzīgā nodarījumā cietušajam** un (3) palīdzību cietušajiem, sazinoties ar valsts un pašvaldību iestādēm un juridiskajām personām, kā arī (4) samierināšanu (*conciliation*).

Noziedzīga nodarījuma izpratne

- Cietušo atbalsta likuma izpratnē noziedzīgs nodarījums ir rīcība, kas prettiesiski aizskar citas personas veselību un dzīvību un kas ir krimināli sodāms.
- Kompensāciju izmaksā, ja cietušais gūst nopietnu kaitējumu veselībai (*serious damage*), veselības traucējumi ilgst vismaz 6 mēnešus vai noziedzīga nodarījumā radītā kaitējumā rezultātā cietušais nomirst.
- Par noziedzīgu nodarījumu Cietušo atbalsta likuma izpratnē saprot arī rīcību, kas vērsta pret personu, kas centusies novērst noziedzīgu nodarījumu, palīdzējusi cietušajam vai aizturējusi likumpārkāpēju, ja iestājušās iepriekš minētās sekas.

Noziedzīga nodarījuma izpratne

- Par noziedzīgu nodarījumu saskaņā ar Cietušā atbalsta likuma 8. panta trešo daļu atzīstami tādi nodarījumi pat tad, ja vainīgo nevar saukt pie kriminālatbildības, tas nav identificēts vai azturēts vai vainīgo personu nevar notiesāt citu iemeslu dēļ, bet savāktie pierādījumi liecina, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts.

Kompensāciju subjekti

- Fiziska personas, kas cietusi Igaunijas teritorijā;
- Pastāvīgs Igaunijas iedzīvotājs vai pilsonis, kas pastāvīgi nedzīvo Igaunijā un atradās ārvalstīs limumā noteikto iemeslu dēļ, piem., saistībā ar studijām, nodarbinātību vai pakalpojuma sniegšanu, turklāt, ja cietušais nav saņēmis valsts kompensāciju tajā valstī, kurā noziedzīgais nodarījums notika;
- Cietušā apgādājamais, ja cietušais miris;
- Fiziskai persona, kas uzņemas izdevumus saistībā ar cietušā medicīnisko aprūpi vai apbedīšanu

Kompensācijas apmēru nosaka ņemot vērā šādus pamatus:

- zaudējumi, kas izriet no darba nespējas;
- izdevumi par cietušā medicīnisko aprūpi;
- zaudējumi, kas rodas no cietušā nāves;
- zaudējumi, kas radušies no veselības bojājumu novēršanu – aizstājot organisma funkciju, piem., izdevumi par brillēm, protēzēm, kontaktlēcām un citām ierīcēm un apģērbi;
- cietušā bērnu izdevumi.

Kompensācijas apmērs

- par materiāliem zaudējumiem nevar pārsniegt 80 % no kopējiem cietušajam radītajiem zaudējumiem, bet ne vairāk par € 9590;
- par personisku vai morālu aizskārumu var prasīt ar civiltiesiska rakstura prasību;
- zaudējumi, kas rodas no darba nespējas ir tā daļa no ienākumiem, kas netiek saņemts sakarā ar pagaidu vai pastāvīgu darba nespēju;
- ja cietušais mirst noziedzīga nodarījumā rezultātā, tā apgādājamie saņem kompensāciju pamatojoties uz cietušā iepriekšējiem ienākumiem.
- kompensācija par cietušā bērnu izdevumiem ir noteikta € 448.

Kompensāciju nemaksā, ja:

- cietušais izraisīja vai sekmēja nozieguma izdarīšanu vai zaudējumi iestājās dēļ cietušā tīšas vai neapdomīgas uzvedības;
- cietušais nav ziņojis par noziedzīgu nodarījumu 15 dienu laikā, lai gan viņam bija iespēja, un policijai nav kļuvis zināms par noziegumu citādā veidā;
- cietušais ir notiesāts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un informācija par sodamību nav dzēsta no Soda reģistra;
- kompensācijas izmaksa būtu netaisnīga vai nepamatota citu iemeslu dēļ.

Kompensācijas piešķiršanas process

- Izlemj Sociālās apdrošināšanas aģentūra (*Social Insurance Board*).
- Policijas uzsāktais kriminālprocess ir priekšnoteikums kompensācijas pieteikuma iesniegšanai.
- Parasti kompensācijas pieteikumu iesniedz 1 gada laikā no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai cietušā nāves brīža.
- Cietušajam vai tā apgādāmajiem jāiesniedz šādi dokumenti:
 - kompensācijas pieteikums;
 - dokumenti, kas apliecina identitāti un noziedzīga nodarījuma apstākļus;
 - dokumenti, kas apliecina kaitējuma rašanos.
- Sociālās apdrošināšanas aģentūra ir tiesīga lūgt cietušajam veikt papildus medicīnisko pārbaudi, kuras izmaksas tiek iekļautas kompensējamajos ārstniecības izdevumos.

Kompensācija noziedzīgā nodarījumā cietušajam

- Sociālās apdrošināšanas aģentūra var atlikt lēmuma pieņemšanu līdz skaidrības panākšanai vai tiesas sprieduma pieņemšanai, ja:
 - pieteikuma iesniedzēja tiesības saņemt kompensāciju no personas, kas radījusi kaitējumu ar noziedzīgu nodarījumu, ir neskaidra (*uncertain*); vai
 - tas ir acīmredzami, ka atbildīgā persona kaitējumu, kas radušies noziedzīga nodarījuma rezultātā, piekrīt un spēj kompensēt.
- Sociālās apdrošināšanas aģentūra var izmaksāt kompensāciju arī avansā, ja lietas apstākļi ir skaidri un cietušais ir grūtā ekonomiskā situācijā.

Lēmumu pārsūdzēšanas kārtība

- Sociālās apdrošināšanas aģentūras lēmumus 30 dienu laikā var apstrīdēt pie Sociālās apdrošināšanas aģentūras izveidotajā Strīdu izskatīšanas komisijā, savukārt komisijas lēmumu var pārsūdzēt tiesā atbilstoši Administratīvā procesa likumam.

Regresa tiesības

- Pēc valsts kompensācijas izmaksas prasījuma tiesības no cietušā pāriet valstij tādā apmērā, ko valsts izmaksājusi cietušajam.
- Regresa procesā valsti pārstāv Sociālo lietu ministrija (*Minister of Social Affairs*), kurai gan ir pārpilnvarojuma tiesības.

Tiesības iesniegt civilprasību

- Pieteikuma iesniegšana kompensācijas saņemšanai atbilstoši Cietušā atbalsta likumam neierobežo tiesības saņēmējam pieprasīt kompensāciju saskaņā ar vispārējiem principiem par kaitējumu, kas tam nodarīti ar noziedzīgu nodarījumu.
- Ja kompensācijas saņēmējs ceļ civiltiesisku prasību tiesā pret vainīgo personu par zaudējumu kompensāciju, viņam ir pienākums nekavējoties par to rakstiski ziņot Sociālās apdrošināšanas aģentūrai.

Secinājumi

- Cietušo atbalsta pakalpojums ir publisks pakalpojums, no kuriem valsts kompensācijas ir tikai viens no pakalpojumiem.
- Cietušo atbalsta likums paredz tiesības prasīt kompensāciju par noziedzīga nodarījuma radīto kaitējumu, kas vērts pret personas veselību un dzīvību.
- Vasts kompensāciju izmaksā vēl nepabeigtā kriminālprocesā, ja faktiskie un tiesiskie apstākļi ir skaidri. Pabeigtā kriminālprocesā izmaksā tikai izņēmuma gadījumos, ja par apstākļiem pastāvēja šaubas.
- Lēmumu par kompensācijas izmaksu pieņem un pārsūdz administratīvā procesa kārtībā.

LATVIJAS TIESU NOLĒMUMU ANALĪZE

Pētījumu līdzfinansē no Eiropas
Komisijas programmas
“Krimināltiesības” projekta Nr.
JUST/2010/JPE/AG/1546
“Atjaunojošā taisnīguma aktuālās

Cietušie

- **Fiziskas personas** - mantiskie zaudējumi, morālais kaitējums
- **Juridiskās personas** (biedrība, kapitālsabiedrība, valsts) - mantiskie zaudējumi un nemantiskais kaitējums (*skat. Satversmes tiesas atziņas lietā Nr. Nr.2011-21-01*)
- Kompensācijas pieteikuma iesniegšana un arī uzturēšana ir viens no būtiskiem stimuliem, lai cietušais piedalītos ilgajos tiesvedības termiņos. Ir tikai reti gadījumi, kad cietušais neizmanto šīs tiesības.

Kompensācijas izmaksāšanas pamats

- **Privātās apdrošināšanas**, piem., sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšana
- **Sociālās apdrošināšanas**, piem., slimības naudu darbnespējas laikā
- **Vienošānās ar vainīgo**
- **Tiesas spriedums**

Kompensācija

- Personas galvenokārt pieprasa kompensāciju par morālo kaitējumu un mantiskajiem zaudējumiem vienlaicīgi.
- Apmēra ziņā lielākās kompensācijas tiek pieprasītas par morālo kaitējumu.
- Tiesas pieeja – matemātiska.

Kompensācija kriminālprocesā

- Kompensācijas nenoteikšana vai pieteikuma atstāšana bez izskatīšanas neliedz personai tiesības prasīt kaitējuma atlīdzināšanu civiltiesiskā kārtībā.
- *Pievēršoties šīs lietas apstākļiem, Tiesa iesākumā atzīmē, ka iesniedzējas savu civilprasību pret sabiedrību iesniedza pret šoferi uzsāktā kriminālprocesa ietvaros, nolūkā saņemt kaitējuma kompensāciju par otrajai iesniedzējai nodarītajiem miesas bojājumiem, kas bija kriminālās tiesvedības pamatā. Kad kriminālās tiesvedības ietvaros tiesa atstāja viņu civilprasību bez izskatīšanas, (..), iesniedzējām tika ieteikts vērsties ar savu civilprasību civilprocesa kārtībā. Tādējādi Tiesa atzīst, ka kriminālprocesa iznākumam bija izšķiroša nozīme attiecībā uz iesniedzēju civilprasību par zaudējumu kompensāciju un uz tām ir attiecināms Konvencijas 6. panta civilais aspekts. Abi augšminētie procesi bija cieši saistīti un tāpēc Tiesa uzskata, ka nebūtu pamatoti tos atdalīt un izvērtēt to ilgumu izolēti.*
Lígeres pret Latviju, ECT 2011. gada 28. jūnija spriedums
- No sistēmas efektivitātes viedokļa būtu svarīgi, lai jau kriminālprocesā cietušajam tiktu piespriests taisnīgs un atbilstošs atlīdzinājums.

Kompensācija kriminālprocesā

- Ja cietušais nepiekrīt tiesas noteiktajam kaitējuma kompensācijas apmēram kriminālprocesā, tad atbilstoši Kriminālprocesa likuma 350.panta trešajai daļai cietušajam ir tiesības prasīt tā atlīdzināšanu Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā.
- “Izpildījusi savu pozitīvo pienākumu saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 1. pantu, ja civilprasības panākumu trūkums būs tiešas sekas īpaši nopietniem un acīmredzamiem trūkumiem, kas pieļauti kriminālprocesa gaitā, kas izriet no tiem pašiem faktiem” (*Blumberga v. Latvia*” (70930/01), 68. punkts.)

Spriedumu izpildes kārtība un efektivitāte

- Kriminālprocesa likuma 634. panta piemērošana
- Katru gadu lietas, kurās tiesu izpildītājam jāizpilda civiltiesiskas prasības pieaug, tomēr gada laikā pabeigto lietu īpatsvars nav liels.
- Pieaug arī izpildu lietu atlikums atskaites perioda sākumā – turklāt ir salīdzinoši ievērojams to lietu skaits, kurās izpilde izbeigta bez piedziņas.
- Tiesu izpildītāju takšu jautājums, ka pastāv virkne darbības, kuras tiesu izpildītājam jāfinansē no citās lietās iegūtie līdzekļiem.
- Minimālie izpildu darbību veikšanai nepieciešamie izdevumi vienā izpildu lietā, ja, piemēram, cietušā kaitējuma kompensācija ir Ls 100,00, ir Ls **67,09**.
- Ilgie tiesvedības termiņi un nepilnvērtīgi izmantotā aresta uzlikšana mantai.
- Notiesātā legālais un konstatējamais finansiālais stāvoklis.
- Cietušo fonds.

Pētījumu līdzfinansē no Eiropas
Komisijas programmas
“Krimināltiesības” projekta Nr.
JUST/2010/JPE/AG/1546
“Atjaunojošā taisnīguma aktuālās

Paldies!

gatis@providus.lv

Pētījumu līdzfinansē no Eiropas
Komisijas programmas
"Krimināltiesības" projekta Nr.
JUST/2010/JPE/AG/1546
"Atjaunojošā taisnīguma aktuālās